

İhsan Raif Hanım ve Nigâr Hanım evlilikleri örneğinde erken yaşta evlilikler**Sibel KARADENİZ YAĞMUR¹** ¹Gaziantep Üniversitesi, Türk Dili Uzaktan Eğitim, Gaziantep, Türkiye**Derleme Makale/ Review****DOI:** 10.70736/ijoess.1650Gönderi Tarihi/ Received:
20.12.2024Kabul Tarih/ Accepted:
29.04.2025Online Yayın Tarihi/ Published:
15.06.2025**Öz**

Bu çalışmada, İhsan Raif Hanım ve Nigâr Hanım'ın evlilikleri ve edebi kimlikleri bağlamında erken yaşta evliliklerin sonuçları ve erken yaşta evliliklerin halk kültüründe nasıl temsil edildiği ve günümüzde nasıl eleştirildiği incelenecektir. Bu değerlendirme, Web of Science taramalı yayınlar, bu konuda yapılan tezler ve internet ortamında yazılan yazılar ışığında gerçekleştirilecektir. İhsan Raif Hanım, ilk eşini seçme hakkına sahip olamamış, hile ve oyunlarla kandırılarak 13 yaşında zorla evlendirilmiştir. 27 yaşında 3 çocuk annesi iken eşinden ayrılmıştır. Nigâr Hanım 13 yaşında evlenmiş ve mutsuz bir evlilik yaşamıştır. Bu evlilikten üç çocuğu olmuş ancak eşinden mutluluğu bulamamış ve ruhsal sorunlar yaşamıştır. Nigâr Hanım'ın anı kitabı *Hayatımın Hikâyesi* de evliliğindeki sıkıntılı dönemi dile getirmiştir. İhsan Raif Hanım ve Nigâr Hanım, küçük yaşta zorla evlendirilmeleri ve daha sonraki mutsuz evliliklerini şiirlerine yansıtarak edebiyat tarihimizde önemli bir yer edinmiştir. Dünyada her yıl on iki milyon kız çocuğu on sekiz yaşından önce evlendirilmektedir. 20-24 yaş arasındaki evli kadınların %20'sini çocuk yaşta evlendirilenler oluşturmaktadır. Erken ve zorla evlilikler, insan hakları ihlali olarak devam eden bir toplumsal sorundur. Kız çocuklarının eğitimini desteklemek, yoksulluğu ve cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak bu sorunun çözümüne katkıda bulunur.

Anahtar Kelimeler: Halk edebiyatı, evlilikler, erken evlilikler, İhsan Raif Hanım, Nigar Hanım***Early age marriages in the example of İhsan Raif Hanım and Nigar Hanım*****Abstract**

This study will examine the consequences of early marriages in the context of the marriages and literary identities of İhsan Raif Hanım and Nigâr Hanım, as well as how early marriages are represented in folk culture and how criticized in contemporary times. This evaluation will be carried out in light of Web of Science indexed publications, theses on the subject, and articles written on the internet. İhsan Raif Hanım did not have the right to choose her first husband, and was deceived and forced into marriage at the age of 13. At 27, she became a mother of three children and later separated from her husband. Nigâr Hanım married at the age of 13 and had an unhappy marriage. She had three children from this marriage, but did not find happiness with her husband and suffered from mental health issues. Nigâr Hanım's memoir, *Hayatımın Hikâyesi*, reflects the troubled period of her marriage. İhsan Raif Hanım and Nigâr Hanım, being married off at a young age and later experiencing unhappy marriages, have secured an important place in our literary history by reflecting these experiences in their poetry. Every year, twelve million girls worldwide are married before the age of eighteen. Among married women aged 20-24, 20% were married as children. Early and forced marriages continue to be a societal issue and a violation of human rights. Supporting the education of girls and eliminating poverty and gender inequality will contribute to solving this issue.

Keywords: Folklore, early marriages, İhsan Raif Hanım, Nigar Hanım, marriages.**Sorumlu Yazar/ Corresponded Author:** Sibel KARADENİZ YAĞMUR, **E-posta/ e-mail:** sibelkaryag@hotmail.com

GİRİŞ

Halk şiirine has söyleyişten hareketle modern şiir kaleme alan ve hece vezniyle şiir söyleyen ilk kadın şair İhsan Raif Hanım (1877-1926), bir edebiyat fenomeni olarak değerlendirilebilir (Asiltürk, 2009). İhsan Raif Hanım, 13 yaşında zorla evlendirilmiş ve zor günlerde şiirleri en büyük ilacı olmuş; içindeki fırtınaları şiirlerine dökmüştür. İhsan Raif Hanım, duygusal çalkantılar yaşadığı günler olmasına rağmen, vatan ve millet sevgisini her zaman ön planda tutarak şiirlerinde yoğun bir şekilde işlemiştir. Kırk dokuz yıllık ömrü boyunca, vatan ve milletin başından geçen savaşlar ve zulümlerden dolayı toplumda millî bilinç oluşturmak amacıyla millî romantik duyuş tarzında şiirler yazmıştır (Baykuş, 2020: s. ii). İhsan Raif Hanım, kısa ömründe mutsuz evliliklerle başlayan zor yıllar ve ardından yaptığı üç evlilik sırasında sergilediği milli duruşla önemli bir şahsiyet haline gelmiştir.

Erken yaşta evlendirilen önemli Türk Edebiyatı şairlerinden biri olan Nigâr Hanım, Tanzimat döneminde yaşamıştır. Babası Macar asıllı Osman Paşa olup, 1856 yılında İstanbul’da doğmuştur. Kadıköy Fransız okulunda öğrenim görmüş, yazmaya küçük yaşta başlamıştır. Dil eğitimi almış ve sekiz dil bildiği ile iyi düzeyde piyano çaldığı bilinmektedir. 13 yaşında gerçekleşen mutsuz evliliğinden, Sâlih Münir, Sâlih Feridun ve Sâlih Kerâmet adlarında üç çocuğu olmuştur. Mutsuz evliliğinden dolayı eşinden ayrılmıştır. Nigâr Hanım, kültürü, giyim tarzı ve edebi kimliği ile kadınların daha fazla öne çıkmalarına öncülük etmiştir. Mutsuz ve türlü sıkıntılarla geçen evlilik yıllarının ardından, 1915 yılında vefat etmiştir.

Çocuk evliliklerinde, taraflardan biri veya her ikisi de 18 yaşından küçük olup, evlilik resmi değildir; genellikle dini veya geleneksel bir nitelik taşır. Evlilik, insan haklarına ve 18 Aralık 1979’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne” (the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) göre eşlerin rızasıyla özgürce yapılmalıdır. Evlilik veya ergenlik döneminde evlilik, erken evlilik olarak tanımlanır (Somerset, 2000: s. 6; UNICEF, 2012: s. 75). İnsan ve çocuk hakları açısından çocuk gelin asla kabul edilemez ve bu iki kelimeyi bir araya getirmek bile kabul edilemez (Zengin Taş, 2020).

Zorla evlilik, insan haklarına aykırıdır ve tarafların özgürce evlenme iradesinin ihlali ile cinsel ve bedensel bütünlük haklarının zedelenmesidir (Sabbe, 2015: s. 141). Çocuk evliliği, en az bir tarafın özgür ve bilgilendirilmiş rızası olmadığı için zorla evliliktir. Erken evlilikler genellikle zorla evlilik olarak kabul edilir (Rude-Antoine, 2005: s. 18). 18 yaşın altındaki bireylerde zorla evlilik riski yüksektir (Hester, 2007: s. 32).

Erken ve zorla evlilikler küresel bir sorundur. İstatistikler, dünya çapında 700 milyondan fazla kızın erken evlendiğini, bu evliliklerin üçte birinden fazlasının 15 yaşından önce gerçekleştiğini göstermektedir; yoğunluğun daha az gelişmiş ülkelerde (çoğunlukla Güney Asya ve Sahra Altı Afrika) olduğu bildirilmiştir (UNICEF, 2014, s. 164: Zengin Taş, 2020).

Bu makalede, erken evlendirilen edebiyatımızın iki önemli şairi İhsan Raif Hanım ve Nigâr Hanım'ın evliliklerinden bahsedilecek ve halk edebiyatının da konusu olan erken ve zorla evliliklerin dünyadaki ve Türkiye'deki durumu ortaya konulacaktır.

YÖNTEM

Araştırma modeli

Erken yaşta evlilikler, yani 18 yaş altı evlilikler, dünyada hala bir sorun olarak devam etmektedir. Erken evlilik denince genellikle kız çocuklarının evlilikleri, yani çocuk gelinler karşımıza çıkmaktadır. Bu konu, Osmanlı'nın son dönemlerinde de önemli bir sorun olmuştur. Bugünkü Türkiye'mizde bu konuda çok ilerlemeler olmasına rağmen konu zaman zaman basın yoluyla ilan edildiğinde karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat dönemi sonlarının en önemli kadın figürleri olan İhsan Raif Hanım ve Nigâr Hanım, 13 yaşlarında evlilik yapmışlar ve bu evlilikler hayatlarını derinden etkilemiştir. Bu önemli şairlerimizin evlilikleri, hayatları ve günümüzdeki erken evlilik konusu üzerine yazılmış akademik makaleler, “evlilik, erken evlilik, İhsan Raif Hanım, Nigâr Hanım” anahtar kelimeleri kullanılarak Science Citation Social Index, Google Scholar ve internet yayınları taranarak incelenmiştir.

Verilerin toplanma süreci

Araştırmanın veri seti, Sosyal Bilimler Atıf Dizini ve Google Scholar veri tabanında yayınlanan “Erken evlilik, İhsan Raif Hanım, Nigâr Hanım” anahtar kelimeleriyle ilgili makalelerden oluşmaktadır. Bu çalışmada 34 yayın, kitap, tez ve internet kaynağı kullanılarak analiz yapılmıştır.

Verilerin analizi

Bu araştırma için kriterleri karşılayan makalelerin incelenmesinde seçilen metodolojik araç betimsel analizdir. Betimsel içerik analizi, belirli bir konu üzerine yapılmış, yayınlanmış veya yayınlanmamış tüm çalışmalarını değerlendirilmesini içeren sistematik bir çalışmadır (Ültay, 2021). Buna dayanarak, büyük ölçüde literatürde açıklanan teorik çerçeveye dayanan

BULGULAR

İhsan Raif Hanım

Köse Raif Paşa'nın kızı olan İhsan Raif Hanım 1877-1926 yılları arasında yaşamış olup, kadın şairler içinde hece ölçüsünü ilk kullanan şairimizdir. İhsan Raif Hanım, kültürlü ve eğitilmiş olmasına rağmen ilk eşini seçememiş, hile ve oyunlarla dolu bir evliliğe zorlanarak kendini evli bir kadın olarak bulmuştur. Henüz on üç yaşındayken hiç görmediği tanımadığı bir adam evine girmiş, kendisine yakın olmak istemiştir. Bağışmaları sonrası evden kaçan Mehmet Ali isimli adamın, önceden ayarladığı Arap bacıların, dedikodu yapması üzerine İhsan Hanım babası Raif Paşa tarafından bu olayda sorumlu tutulmuştur. İhsan Raif Hanım bu dramatik olayı şöyle anlatır: *“Günlerce gözyaşı döktüm, haftalarca beni sevdiğim biriyle evlendir diye yalvardım. Fakat adalet konusunda Hazret-i Ömer gibi adil olan babam, bana adil olmadı”*. İhsan Raif Hanım evlenmeye zorlandığında daha 13 yaşındaydı. İhsan Raif sadece evlenmeye zorlanmaz aynı zamanda İzmir’de yaşamak üzere sürgüne gönderilir (Öklü, 2013: s. 33; Baykuş, 2020: s. 18; Öklü, 2013: s. 174-208). İhsan Raif Hanım içindeki fırtınaları, haykırış ve isyanı bugün bile dilimizde olan şu şiir ile ortaya koymuştur:

“Kimseye etmem şikâyet, ağlarım ben halime.

Titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime.

Perde-i zulmet çekilmiş korkarım ikbalime.

Titrerim mücrim gibi baktıkça istikbalime.”

İzmir’de geçirdiği zor yıllarda, kız kardeşi Belkıs’a mektuplar yazarak mutsuzluklarını dile getirmiştir. Mektuplarında, bir gün mutluluğu bulacağına olan inancını, içinde bulunduğu zorlukları ve bu süreçte çocuklarıyla vakit geçirdiğini ifade etmiştir (İhsan Raif Hanım, 2016). *Gözyaşları* adlı kitabında yer alan *“Ağlarım”* şiirinde, *“Neden gülmesin gül gibi yüzler; niçin ağlasın o güzel gözler?”* dizeleriyle içinde bulunduğu durumu yansıtmış; *“Sarardı baharın payında Eylül; titredi emeller, ümitler ma’lul”* sözleriyle ise derin duygularını dile getirmiştir. Mehmet Ali Bora’ya duyduğu nefreti ise şu dizelerle açıkça ifade etmiştir: *“Sabreyle Ali, bir gün olup mat olacaksın; Ölsen dahi sen lanet ile yâd olacaksın.”* (İhsan Raif Hanım, 2016)

İhsan Raif Hanım, 14 yıl süren ve anlaşmazlık yaşadığı aşırı çapkın eşinden, üç çocuk annesi olarak, babasının izniyle ayrılmış ve İstanbul’a, ailesinin yanına dönmüştür (Öklü, 2013: s. 33,174-208; Baykuş, 2020: s. 18). 32 yaşında ise hem kendi hem de babasının rızasıyla ikinci evliliğini yapmıştır. Ancak bu evlilik sadece birkaç gün sürmüştür. Eşinin erkek egemen bir

tavır sergileyerek elini öptürmek istemesi, İhsan Raif Hanım'ı rahatsız etmiş ve bu durumu kabul etmeyerek kısa süre içinde boşanmıştır (Baykuş, 2020: s. 18; Öklü, 2013: s.174).

İhsan Raif Hanım, gerçek aşkı üçüncü evliliğinde bulmuştur. 35 yaşında yazar Şahabettin Süleyman ile evlenmiştir. Şahabettin Süleyman, dönemin *Rûbab* dergisinin yöneticisiydi. İhsan Raif, onu o kadar çok sevmiştir ki “Ruh İkizim” olarak tanımlamıştır. 1914 yılında *Taş Konak'ta* yapılan düğünlerine Yahya Kemal ve Ahmet Haşim gibi dönemin önemli şair ve yazarları da katılmıştır (Öklü, 2013: s. 174-208).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile Şahabettin Süleyman arasındaki arkadaşlık, 1909'da Yakup Kadri'nin *Fecr-i Âti* topluluğuna katılmasına vesile olmuştur. Yakup Kadri, Mısır'dan İzmir'e dönerken yanında getirdiği gazete ve kitapları, Şahabettin Süleyman aracılığıyla İstanbul'daki üniversite arkadaşlarına göndermiştir. Şahabettin Süleyman, *Rûbab* dergisinde yazılar kaleme almakta ve bu sırada *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanan eleştirilere karşı cevaplar yazmaktadır. İhsan Raif Hanım ile tanışıklıkları da bu dönemde başlamıştır. Aynı dergide hece vezniyle şiirler yazan İhsan Raif'in eserlerini basında tanıtarak edebi kimliğinin öne çıkmasına katkıda bulunmuştur. Evliliklerinin ardından, Şahabettin Süleyman üniversitede ders vermeye hazırlanan bir akademisyene dönüşmüştür (Yıldırım, M. E., Gençlik ve Edebiyat Hatıraları).

Yakup Kadri İhsan Raif için “*İhsan Raif, bu isim, gerçi, İstanbul'un kibar çevrelerinde öteden beri güzelliği ve zarafeti ile ün salmış bir hanımefendi, genç kızlığında, Rıza Tevfik'ten şiir ve edebiyat dersleri aldığı, bizzat hocasından öğrenmişim, diye tanımlar.*” Yakup Kadri İhsan Raif ile Şahabettin Süleyman ilişkisini, *Rubab* dergisinde yazı yazan Şahabettin Süleyman'ın yazıların ortasında İhsan Raif Hanım'ın şiirlerine yer vererek ona verdiği önemle anlamıştı diye açıklamaktadır (Karaosmanoğlu, 1969, s. 33-34). Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İhsan Raif Hanım ile tanışmanın, Şahabettin Süleyman'ın hayatında büyük değişimler yarattığını; ekonomik zorluklar içinde olan bir yazar iken birdenbire varlıklı bir adeta prene dönüştüğünü belirtmektedir (Karaosmanoğlu, 1969: s. 33-34).

Şahabettin Süleyman, İhsan Raif Hanım ile birlikte tatil amacıyla İsviçre'ye gider. Bu sırada Yakup Kadri de tedavi amacıyla İsviçre'dedir. Birlikte hoş vakit geçirirler ve İhsan Raif, şiirlerini paylaşma fırsatı bulur. Tanıştıkları genç Fransız şair Bell, İhsan Raif'in şiirlerini Fransızcaya çevirir. Ancak, bu tatil sırasında üzücü bir olay yaşanır. Şahabettin Süleyman, İspanyol gribine yakalanarak kısa sürede vefat eder. Vefat ettiğinde yanında Bell bulunur ve cenaze işleriyle ilgilenir. Ancak, defin işlemlerini Müslüman geleneklerine uygun olarak

gerçekleştirmez ve cenazeyi İsviçre’de defneder (Yıldırım, M. E. Gençlik ve Edebiyat Hatıraları). *Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları kitabında bu durumu şöyle anlatmaktadır:*

“Heyhat, o rahat ve mutlu evlilik hayatının kaçınıcı yılıydı bilmiyorum. Şahabettin Süleyman, otuz beş yaşında İsviçre’nin Davos-Platz kasabasında vefat etmiştir. Aramızda Bell adında Strasbourg’lu bir genç vardı. Bu genç Fransızca şiirler yazar. Şahabettin ile benim edebiyatçı, İhsan Raif Hanım’ın şair olduğunu bildiği için her yazdığını şiiri odalarımıza gelip okur, aynı zamanda bizde İhsan Raif Hanım’ın koşmalarını, türkülerini Fransızca ‘ya çevirip kendisine gösterirdik.” (Karaosmanoğlu, 1969: s.33-34).

İhsan Raif yeniden karanlıklara gömülür. Altı yıllık mutluluğunun bitmesinin yıktığı şair yine yazarak hayata tutunur (Öklü, 2013: 174-208).

Fransız genç şair Bell, İhsan Hanım ile İstanbul’a gelerek İhsan Raif Hanım’a âşık olduğunu belirtir ve bu birliktelik evlilikle sonlanır. İhsan Raif Hanım 42 yaşındadır ve Bell Hüsrev adının almıştır (Öklü, 2013: s, 174-208; Baykuş, 2020: s, 2).

İhsan Raif, bu dönemde vatanın düşman işgali altında olmasından büyük üzüntü duymuş ve millî hassasiyetleri ile vatanseverliği doğrultusunda şiirlerinde millî konulara yer vermiştir (Coşkuntürk, 1987, s.37; Baykuş, 2020, s.18).

Bu evlilik çevresi tarafından pek hoş karşılanmaz ve huzursuzluk yaratır. İhsan Raif ve Hüsrev, Taş Konak’ı kiraya vererek İsviçre’nin Zürih kentine yerleşirler. İhsan Raif, yeni evini ve eşinin ailesini çok sever. Ancak bir gün şiddetli karın ağrısıyla uyanır. Tarih 1 Nisan 1926’dır. Paris’te bir hastaneye apandisit teşhisiyle yatırılır, ancak tedaviye yanıt vermez ve 49 yaşında vefat eder. Cenazesi, eşi Hüsrev’in refakatinde İstanbul’a getirilerek 28 Mayıs 1926’da Aşiyan Mezarlığı’na defnedilir (Öklü, 2013, s. 31; Coşkuntürk, 1987: s. 38).

İhsan Raif Hanım, paşa olan babasının ona sağladığı imkânlar sayesinde çok iyi bir eğitim almıştır. Farklı konularda şiirler kaleme almış, devletin içinde bulunduğu zor durumlara kayıtsız kalmamıştır. Tam anlamıyla millî bir şair olarak, kahramanlık ve millî duygular içeren şiirler yazmış ve halkın vatan savunmasına katılımını teşvik etmeye çalışmıştır (Baykuş ve Ay, 2020: 178-181).

İhsan Raif Hanım’ın Gözyaşları (1914) adlı kitabı yayınlanmış şiirlerini içerir. Feryatlar bölümü milli şiirleri içerir. Şairin aynı zamanda *Hilal-i Amer Söyletme, Gel Gidelim, Genç Güller, Gece Başlarken* ve *Bu Sevdadan Geçersin* adlı şiirleri vardır.

İhsan Raif Hanım hem alaturka hem de alafranga müzik eğitimi almıştır (Öklü, 2013, 31). Eğitim aldığı kişiler arasında Danyal Efendi, Sadık Paşa, Tevfik Lami Bey ve Filozof Rıza Tefvik Bey bulunmaktadır (Coşkunürk, 1987, 20). Babası Raif Paşa, kızının Fransızca dil eğitimi almasını ve piyano öğrenmesini sağlamıştır. Tüm bunlara rağmen, kızını Mehmet Ali ile zorla evlendirmesi, onun için büyük bir talihsizlik olmuştur. Bu olay dışında, Raif Paşa dönemi için iyi bir baba olarak değerlendirilebilir (Coşkunürk, 1987: s.20; Baykuş, 2020, s.18).

İhsan Raif Hanım'ın şiirlerinde, Rıza Tefvik'ten aldığı derslerin etkisi görülmekte olup, şiirlerini lirik bir tarzda kaleme almıştır (Akyüz, 2017: s. 589). Aşk temalı şiirlerinin yanı sıra, vatanın o dönemde içinde bulunduğu zor koşulları yansıtmak amacıyla milliyetçi duygularını ifade eden vatan konulu şiirler de yazmıştır (Kolcu, 2014: s. 340). Şiirlerinde yoğun duygu, aşk ve kadınsı hisler ön plandadır (Öztürk, 2012: s.218; Baykuş, 2020: s. 25). İhsan Raif Hanım, 1912-1913 yıllarında *Bir Âlîlin Duygusu*, *Dilenci*, *Sadâ-yı Şüheda*, *Tarhan'ın Anası*, *Vurduğu Yere Bir Daha Vursun*, *Ağlarım*, *Bu Sevdadan Geçersin*, *Sevgilim*, *Acaba Kimdir ?*, *Ey Firdevs'i Hayalim*, *Ruhumun Ayrılma Yoldaşına*, *Ninni*, *Sen Gideli*, *Gecelerim*, *Zevâl* ve *Kınalar Yaksın* gibi şiirler kaleme almıştır (Baykuş, 2020: s.31).

İhsan Raif Hanım'ın birçok manzumesi kendisi ve başkaları tarafından bestelenmiştir. Şiirlerini topladığı "Gözyaşları" kitabı yayımlanmış olan tek eseridir (Baykuş, 2020: s. 33).

İhsan Raif Hanım, Balkan Savaşları sırasında, savaşın ortasında millî ve kahramanlık şiirleri yazarak halkın vatan savunmasına katılmasını teşvik etmiştir. Bu dönemde *Feryad-ı Vicdan* şiirini kaleme almıştır. Ayrıca, *Seda-yı Şüheda* adlı şiirinde Peygamber Efendimizin ismine yer vererek ve ezan sesi için bir şiir yazarak inançlı bir şair olduğunu da göstermiştir (Öztürk, 2002: s. 23; Baykuş, 2020: s.9). İhsan Raif Hanım, Türk ve Müslümanların birlikte vatan savunmasına katılmaları konusunda şiirler yazarak halkı bilinçlendirmiştir (Baykuş ve Ay, 2020: s. 178-181).

Başta millî duygular olmak üzere pek çok konuda şiirler yazan ve bestekârlığıyla da tanınan İhsan Raif Hanım, küçük yaşta zorla yaptığı evliliği ve daha sonraki mutsuz evliliklerini şiirlerine yansıtarak edebiyat tarihimizde önemli bir güç hâline gelmiştir.

Nigâr Hanım

Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Nigâr Hanım (1856-1918), erken yaşta evlenmiş ve bu evliliği mutsuz bir şekilde devam etmiştir. Edebiyatımızda kadın algısını en iyi yansıtan şairlerden biri olarak kabul edilir.

Nigâr Hanım, günlük tutmuş ve günlüklerinin ölümünden elli yıl sonra açılmak üzere notlar bırakmıştır (Şahin, 2020: s. 55). Nigâr Hanım, on üç yaşındayken, Mehmed İhsan'ın ailesinin ısrarlı tavrı sonucu 3 Mart 1875 tarihinde evlenmiştir. Bu evlilikten üç oğlu olmuştur (Karga Göllü, 2020: s.2). Evlilikte eşinden aradığı mutluluğu bulamamış, ruhsal ve bedensel sorunlar yaşamıştır (Koç, 2020: s. 672).

Nigâr Hanım, “Mukadderat” (21 Ocak 1887) yazısında, kendisinin ne durumda olduğunu anlادığı zamandan beri yazdığını belirtmiştir (Bekiroğlu, 2011: s. 41-47; Koç, 2020: s. 672). Evliliklerinin başında İhsan Bey'in fotoğrafının altına şu beyitte bulamadığı aşkı yazmıştır:

“Sormaz bîcân iken ihsân sana

Etmez asla ehl-i manâ itibar

Mahv-ı aşk oldu vücudum neyleyim

Kalsın ancak bir yüreğim bârgâr

Bende İhsan- Fî 27 Teşrinisani sene 302”

Nigâr Hanım, günlüğünde evliliğinde yaşadığı sorunları yazmıştır (Koç, 2020: s. 689). Yaşadığı sorunlar, kendisini sosyal hayata yönlendirmiştir. (Altıkulaç Demirdağ, 2015: s. 16). Nigâr Hanım, günlüklerinden oluşturulan Hayatımın Hikâyesi ‘inde:

“Ah. İşte gene kendi kendime dertleşmeğe muhtaç olduğum bir gün. Pek mahzunum. Şimdiye kadar çektiklerim yüreğimde öyle yaralar açmıştır ki acılarını bir türlü dindiremiyorum. Benimki kadar inkılaplarla geçmiş bir ömür pek nadirdir sanırım. Bugünkü hüznümse hayalen eski zamanlarıma dönmekten ileri geliyor: Beni İhsan'a emanet ettikleri zaman daha on iki yaşındaydım. İhsan'ı, o zamanlar, yaşımın müsaadesi derecesinde, sonrasındaysa son derece sevdim.” (Nigâr Hanım, 1959, s. 39; (Demirdağ, 2020, s. 34).

Nigâr Hanım'ın eserleri arasında 1887 yılında “Efsûs I”, 1891 yılında “Efsûs II”, 1896 yılında “Nirân”, 1900 yılında “Aks-i Seda”, 1901 yılında “Safahat-ı Kalb” ve 1916 yılında “Elhan-ı Vatan” yer almaktadır. Tesir-i Aşk adlı oyun 1978 yılında vefatından sonra yayınlanmıştır. *Nigâr Binti Osman Hayatımın Hikâyesi*, vefatından sonra 1959 yılında yayınlanan anı kitabıdır (Nigar Hanım, 2025, https://tr.wikipedia.org/wiki/Nigar_Hanım).

Efsûs (Birinci Kısım), Nigâr Hanım'ın 14 yaşında yazdığı bir kitaptır ve bu eserde hassas bir ruhun mahrem çığlıklarını duyabilirsiniz. Kitabın şiirlerinde umutsuz aşk imgesi oldukça yaygındır (Demirdağ, 2015).

Hitâb ettim hayâl-i yâre bir şeb

Dedim ey iltifât-ı cana matlab

Bana hem-hâne vü hem-râh sensin.

Sürûr u hüznüme âgâh sensin.

Bilirsin dildeki renc ü melâli.

Bırakmazsın beni bir lahza hâli.

Efsûs (İkinci Kısım)’da (1890) Nigâr Hanım, hayatta aradığını bulamayan evli ve çocuklu bir genç kadını anlatmaktadır. Küçük yaşta evlenen Nigâr Hanım, mutluluğu bulamamış ve aile evine dönmüştür; ancak kocası, çocukları ve annelerini birlikte göndermemiştir. Nigâr Hanım, sağlık sorunlarını ve çocuklarından ayrı kalmanın getirdiği sıkıntıları bu kitaba yansıtmıştır. Nigâr Hanım, otuz dört yaşında, 1896’da Nirân adlı şiir kitabını yayınlamıştır. Hayatı acı ve keder içinde geçmişti; 1899’da kocası İhsan Bey’den resmen ayrılmış ve çocuklarından ayrı kalmaktan dolayı 1896’da ikinci kez evlenmiştir (Demirdağ, 2015).

Nigâr Hanım, Osmanlı Devleti’nin yıkılma sürecine denk gelen savaş yılları ve I. Dünya Savaşı’ndaki zorlu koşullarda, *Hayatımın Hikâyesi* adlı anı- günlüğünde belirttiği gibi, diğer tüm insanlar gibi maddi sorunlar nedeniyle geçim sıkıntısı çekmiştir. Bu sıkıntılı günlerde vatan sevgisi ile diğer kadınları örgütlemeye çalışmıştır (Aydoğan, 2020: s. 92). Elhân-ı Vatan (1916) şiir kitabında, “Çanakkale’de Türk Ordusu” şiirinde vatanseverliği dile getirmiştir.

Nigâr Hanım, Osmanlı Devleti’nin yıkılma sürecine denk gelen savaş yılları ve I. Dünya Savaşı’ndaki zorlu koşullarda, *Hayatımın Hikâyesi* adlı anı- günlüğünde belirttiği gibi, diğer tüm insanlar gibi maddi sorunlar nedeniyle geçim sıkıntısı çekmiştir. Bu sıkıntılı günlerde vatan sevgisi ile diğer kadınları örgütlemeye çalışmıştır (Aydoğan, 2020: s. 92). Elhân-ı Vatan (1916) şiir kitabında, “Çanakkale’de Türk Ordusu” şiirinde vatanseverliği dile getirmiştir.

“Bu bir zafer ki mübârek hayâl fevkinde,

Bu bir gazâ ki mukaddes mu’azzâm u mebrûr,

Edib de dost ile a’dâyı hürmete mecbûr

Ağarttı vechimizi her misâl fevkinde.”(Şahin, 2018: s. 201-202)

Nigâr Hanım erken yaşta yaptığı evliliği, bu evliliğin onda bıraktığı mutsuzluklar döneminde duruşu, yaşamı yazdıkları eserleriyle Osmanlı Devleti’nde Tanzimatla başlayan I

ve II. Meşrutiyet dönemleriyle devam eden kadınlar için değişen anlayışın örnek kadınlarından. Nigâr Hanım, küçük yaşta evlenerek çocukluğunu yaşayamamıştır. Mutsuzluklarla dolu evlilik hayatında edebiyat hayatına ağırlık vermiştir. (Demir, 2018: s. 84).

Erken evlilikler

İhsan Raif Hanım, 1890 yılında, Nigâr Hanım ise 1875 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'nun II. Abdulhamid döneminde ilan edilen Birinci Meşrutiyet (28 Aralık 1876-1878) sonrasındaki yıllarda evlenmişlerdir. Erken yaşta evlilikler, Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğu gibi, günümüz Türkiye'sinde de devam etmektedir. Osmanlı Devleti'nde, İhsan Raif Hanım ve Nigâr Hanım örneklerinde olduğu gibi, küçük yaşta evlilikler yaşanmıştır. Bu sorun yalnızca bizim değil, dünyanın eski bir sorunu olup, güncelliğini hala korumaktadır.

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılının son çeyreğinde, aile konulu tartışmaların en ön sıralarında kadınların evlilik yaşı yer almaktaydı (Araz, 47; Dögüş, 2022: s. 7). Bu dönemdeki aydınlar, yazarlar daha bedensel olarak gelişmemiş küçük yaştaki çocukların evlendirilmesinin sonuçlarının iyi olmadığını tartışmakta ve bu konuda yasaların çıkmasını ve evlilik yaşının erkekler için 23-30 kızlar için 19-25 yaşlarında başlaması gerektiğini savunmaktadırlar (Çakır, 2011: s. 270 ; Dögüş, 2022, s. 7)

19. yüzyılın son çeyreğinde, Osmanlılarda nikâh işlemlerinin imamlar tarafından yapıldığı ve imamların nikâhları kaydetme konusunda nizamnâme'ye uymadıkları görülmüştür (Dögüş, 2022: s. 8). Bu dönemde devrin aydınları ve gazeteciler, erken evliliğin neden olduğu kötü sonuçlar için toplumu bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Bu yazarlardan biri de Namık Kemal'dir. Namık Kemal, "Aile" adlı makalesinde kız çocuklarının erken evliliklerine şiddetle karşı çıkar ve 15-16 yaşındaki kız çocuklarının anneleri tarafından, fikirleri sorulmadan ve kendilerine uygun görülen adamlarla evlendirildiğinden yakınır. "Zavallı Çocuk" adlı tiyatro eserinde bu konuya değinmiştir (Namık Kemal, 1979). Bu tiyatro oyununda, 14 yaşındaki Şefika, kendi fikri alınmadan 40 yaşındaki bir paşayla evlendirilir (Namık Kemal, 1960; Dögüş, 2022 s. 8). Görüldüğü gibi, erken evlilik konusu hem yakın tarihimizi hem de günümüzü ilgilendiren bir meseledir. Unutulmaması gereken bu sorun küresel bir sorundur ve tek bir ülke, din veya kültürle sınırlı değildir. Bugün gelişmiş ülkelerde de erken evlilikler görülmektedir. 2018 yılında *The Economist* dergisi, "Amerika Neden Hala Çocuk Evliliğine İzin Veriyor?" başlıklı yazısında, ülkenin diplomatlarının yurtdışında bu durumu yasaklamak için aktif çalışmalar yürüttüklerini, ancak Amerikan çocuklarının evlenmesine hala izin verildiğini belirtmiştir (genellikle ebeveyn izni ve bir yargıcın veya kâtibin onayıyla olsa da). Hiçbir

Amerikan eyaleti, bu uygulamayı kategorik olarak yasaklayan bir yasa çıkarmamıştır (The Economist, 2018). 2018-2024 yılları arasında 13 eyalette erken evlilikler yasaklanmıştır. Buna rağmen Amerika Birleşik Devletleri, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni henüz onaylamayan tek BM üyesi devlettir. Haziran 2024 itibarıyla, çocuk evlilikleri 37 eyalette yasaldır (Child Marriage in the United States, 2024).

Erken evlilik 18 yaş altında yapılan evliliklerdir. Erken evlilikler sıklıkla kız çocukları için olmakta çocuk gelinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kız çocuklarının erken evlendirilmesi, eşitsizliği arttırarak ve kadınlar için yaşam fırsatlarını ve tercihlerini azaltmaktadır. Erken ve zorla evlilikler geleneksel ve dini ritüellerle gizlice yapıldığından bunları belgelemek ve kayıt altına almak mümkün değil (Aydemir 2011: s. 1-2).

Çocuk evlilikleri, özellikle Afrika ve Uzakdoğu ülkelerinde yaygın olup, uluslararası bir sorundur. Bu evliliklerin yaygın olmasının nedenleri arasında cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk, geleneksel ve dini uygulamalar, yasa ve yönetmeliklerin yetersizliği veya uygulanmaması, çatışmalar, afetler ve acil durumlar, ayrıca eğitim eksikliği sayılabilir. Birçok toplumda, kız çocukları erkeklerden daha düşük bir değere sahip görülmekte ve erken yaşta evlendirilmeleri normalleştirilmektedir. Ekonomik zorluklar, aileleri kız çocuklarını küçük yaşta evlendirmeye zorlayabilir. Kültürel ve dini inançlar, erken yaşta evliliği destekleyen faktörler arasında yer alabilir. Birçok ülkede çocuk yaşta evliliği önlemeye yönelik yasalar bulunsa da, denetim eksiklikleri ve zayıf hukuki yaptırımlar nedeniyle uygulamada etkili olunamamaktadır. Savaşlar, iç çatışmalar ve doğal afetler, aileleri ekonomik ve sosyal açıdan zor durumda bırakırken, eğitime erişimin sınırlı olması, özellikle kırsal bölgelerde erken evlilikleri artırmaktadır. Erken evlilikler; insan hakları ihlali, ekonomik ve sosyal kalkınmayı engellemesi ve sağlık riskleri taşıması nedeniyle küresel bir sorundur.

Dünyada her yıl on iki milyon kız çocuğu, on sekiz yaşından önce evlendirilmektedir. 20-24 yaş arasındaki evli kadınların %20'si çocuk yaşta evlendirilmiştir. Mevcut ilerleme hızına devam edilirse, çocuk yaşta evliliklerin tamamen sona ermesi 300 yıl sürecektir. Zorla ve erken evliliklere yol açan faktörler arasında cinsiyet eşitsizliği, yoksulluk, yanlış geleneksel veya dini uygulamalar, yasa ve yönetmeliklerin yetersiz uygulanması, çatışmalar, doğal afetler ve acil durumlar yer almaktadır (Child Marriage, 2024).

Cinsiyet eşitsizliği zorla ve erken evliliği artırmaktadır. Küresel Cinsiyet Farkı Endeksi, ilk olarak Dünya Ekonomik Forumu tarafından 2006 yılında cinsiyet eşitliğine yönelik ilerlemeyi ölçmek ve ülkelerin ekonomik fırsatlar, eğitim, sağlık ve siyasi liderlik gibi dört

boyuttaki cinsiyet uçurumlarını karşılaştırmak amacıyla tanıtıldı. 2023 yılı raporunda 146 ülkenin 102 ülke tam anlamıyla kadın erkek cinsiyet farkı anlamında karşılaştırılmıştır. 2006'dan 2023'e kadar sürekli olarak kapsanan 102 ülke dikkate alındığında, açığın %68,6'sının kapandığı görülmüştür. 0-1 arası skorlama ile en yüksek skor kuzey Avrupa ülkeleri İzlanda 0.912, Norveç 0.879, Finlandiya 0.863, ve İsveç'te 0.815 iken uzak doğuda Yeni Zelanda'da 0.856 bulunmuştur. Sıralamada son sıralarda Cezayir (0.573), Çat (0.570) ve Afganistan (0.405) bulunmaktadır. Ülkemiz, 146 ülke arasındaki sıralamada 129. sırada yer almakta olup 0.638 puanla değerlendirilmiştir. Sıramızın pek iyi olmadığı görülmekle birlikte, aynı tabloda ekonomik sorunlarını çözmüş bir ülke olan Japonya, 0.647 puanla 125. sırada yer almaktadır. 2023 endeksine göre, 146 ülkede Sağlık ve Hayatta Kalma alanındaki cinsiyet farkı %96, Eğitim Düzeyi alanındaki fark %95,2, Ekonomik Katılım ve Fırsat alanındaki fark %60,1, Siyasi Güçlenme alanındaki fark ise %22,1 oranında kapanmıştır. Türkiye için alt endekslere göre sonuçlar şu şekildedir: Ekonomik katılım ve fırsat: 133. sıra ve 0,500 puan; Eğitim düzeyi: 99. sıra ve 0,980 puan; Sağlık ve Yaşam; 100. sıra, 0,966 puan; Politik Güçlenme; 118. sıra, 0,106 puan (Global Gender Gap rankings, 2023). Bu skorlar, ülkemizde cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik pay ve siyasi güç alanlarında hâlâ erkek lehine dengesiz olduğunu, ancak eğitim ve sağlık/yaşam alanlarında farkın daha az olduğunu göstermektedir. UNICEF raporuna göre, çocuk evliliği (18 yaşın altındaki evlilikler) oranlarında son on yılda istikrarlı bir düşüş yaşanmasına rağmen, çocuk evliliği yaygınlığını sürdürmekte ve dünya çapında yaklaşık beş kızdan biri çocuk yaşta evlenmektedir. Savaşlar, iklimsel felaketler ve COVID-19 gibi epidemik felaketlerin etkileri, bu insan hakları ihlalini ortadan kaldırma yolundaki ilerlemeyi tehdit etmekte ve süreci tersine çevirmektedir. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2030 yılına kadar çocuk evliliğine son vermek için küresel eylem çağrısında bulunmaktadır (UNICEF, 2024).

Türkiye'de erken evliliklerin araştırılmasında, Kilis ilinde evliliklerin %15, Kars ilinde evliliklerin %15,2, Ağrı ilinde evliliklerin %15,1, Muş ilinde evliliklerin %14,4 ve Bitlis ilinde evliliklerin %12,7 olduğu, erken yaşta evliliklerin en yaygın olduğu iller arasında yer almıştır (Ağyel, 2020: s.3). Türkiye İstatistik Kurumu Aile Araştırması 2021 raporuna göre, 18 yaş altı evliliklerin erkeklerde oranı %4,4, kadınlarda ise %24,2 olarak belirlenmiştir. Erken evlilik oranı erkeklerde %4,4 iken, kadınlarda %24,2'dir. Kız çocuklarının erken evlendirilmesi erkek çocuklara göre neredeyse 6 kat daha fazla olduğu görülmektedir. Yine aynı raporda 18-19 yaş arası evlilik oranı erkeklerde %8,9, kadınlarda %23,0 bulunmuştur (Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021). Sevindirici bir gelişme olarak, Türkiye İstatistik Kurumu 2023 yılı evlenme

ve boşanma istatistikleri raporunda, ortalama ilk evlenme yaşının yükseldiği görülmektedir. 2023 yılında erkekler için evlenme yaşı 28,3, kadınlar için ise 25,7 olarak belirlenmiştir (Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2023).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Erken yaşta evlilikler, halk edebiyatı ve halk bilimi kapsamında ele alınabilecek bir konudur. Ancak halk edebiyatında daha çok tematik bir işleniş söz konusuyken, halk bilimi bağlamında bu konu toplumsal yapı, gelenekler ve kültürel değişim açısından değerlendirilir. Destan kahramanlarının genç yaşta evlenmesi, dönemin sosyal yapısını ve evliliğin statü kazandıran bir unsur olduğunu yansıtmaktadır. Masallar ve efsaneler, erken yaşta evliliklerin kültürel temsillerini yansıtan önemli anlatılar arasında yer alır. Geleneksel anlatılar genellikle bu tür evlilikleri doğal ve olağan kabul ederken, bazı masal ve efsanelerde erken yaşta evliliğin olumsuz sonuçlarına da dikkat çekilmektedir. Türkü ve ağıtlar, halk edebiyatında erken yaşta zorla evlendirilen kızların yaşadığı trajediyi aktaran önemli eserlerdir. Toplumun bu soruna nasıl baktığını, evliliğe karşı duyulan çaresizliği ve kimi zaman anne-babaya duyulan sitemi açıkça gözler önüne serer. Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan İhsan Raif Hanım, küçük yaşta zorla evlendirilmiş ve bu evlilik onu büyük bir mutsuzluğa sürüklemiştir. Bu zor dönemde, duygularını şiirleştirerek edebiyat tarihimize bir fenomen olarak kazandırmıştır. Nigâr Hanım da edebiyatımızın sembol kadınlarından. Küçük yaşta evlenmiş ve evlilik hayatı büyük hayal kırıklıklarıyla geçmiştir. Erken yaşta kız çocuklarının evlilikleri, cinsiyet eşitsizliğinin temelinde yer almaktadır. 18 yaş altı kız çocuklarının evlilikleri genellikle mutsuz sonuçlar doğurur. Türk edebiyatının önemli iki şairinin yaşamında olduğu gibi, bu evlilik süreçleri sıkıntılı devam etmiş ve bu sıkıntılar ekonomik ve ruhsal sorunlar olarak kendini göstermiştir. Erken evlilikler, aile içi şiddet, kötü ekonomik ve sağlık sonuçları gibi olumsuz sonuçlara yol açabilir ve bu olumsuzlukların çocuklara geçme durumu oldukça yüksektir. Erken ve zorla yapılan evlilikler, günümüzde hala devam eden bir insan hakları sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kız çocuklarının eğitimi desteklemek, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve cinsiyet eşitsizliğinin son bulması, bu sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.

Öneriler

“Kimseye etmem şikâyet, ağlarım ben halime” şiiri ile dilimizden düşmeyen, zorla ve erken yapılan ilk evliliği ve diğer evlilikleri ile kısa süren yaşantısı ile kadın dünyamızın önemli şairlerinden İhsan Raif Hanım ve yine edebiyatımızın önemli kadın figürü olan Nigâr Hanım’ın evlilikleri erken evlilik olup mutsuz sonuçlar doğurmuştur. Erken ve zorla evlilikler, eskiden olduğu gibi günümüzde de ülkemizde olduğu gibi küresel sorun olarak devam etmektedir. Bu

konuda geniş çaplı düzenlemeler yapılmalı ve uluslararası sözleşmeler kâğıt üzerinde değil, alanda ciddi olarak uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Ağyel, M. (2020). *Erken yaşta evlenen ve evlenmeyen kadınların çocuk yaşta evliliğe ve aile içi şiddete ilişkin görüşlerinin belirlenmesi*, [Yüksek lisans tezi. Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.]
- Akyüz, K. (2010). *Batı tesirinde Türk şiiri antolojisi*. İnkılap kitapevi.
- Altıkulaç Demirdağ, R. (2015). Giriş: Şair Nigâr Hanım ve Şiirlerinde Kadın. *Nigâr Hanım Toplu Şiirleri*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları, 12-29.
- Altıkulaç Demirdağ, R. (2020). Edebiyatta Ölüm ve Şair Nigar Hanım'ın Şiirlerinde İntihar Yazını. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 28-41. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.757991>
- Araz, Y (2016). Osmanlı İstanbul'unda çocukluk, çocuk evlilikleri ve cinsellik yaşı üzerine bir değerlendirme *Toplumsal Tarih*, 274, 42-49.
- Asiltürk, B. (2009). 1980 kuşağı Türk şiiri içerisinde kadın şairler. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 21, 221-238.
- Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi evcilik mi? Erken ve zorla evlilikler; Çocuk gelinler [Marriage or housekeeping? Early and forced marriages; Child brides]* Usak Yayınları. https://books.google.com.tr/books?id=jpHHAgAAQBAJ&pg=PT25&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q=bunlar%C4%B1%20belgeleme%20ve%20kay%C4%B1t%20alt%C4%B1na%20almak%20m%C3%BCmk%C3%BCn%20de%C4%9Fil&f=false
- Aydoğan, B. (2020). Nigar Hanım'ın Elhan-ı Vatan Kitabı ve Vatan. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 91-115. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.760945>
- Baykuş, S. (2020). *İhsan Raif Hanım'ın şiirlerinde millî romantik duyuş tarzı*. [Yüksek Lisans Tezi Amasya: Amasya Üniversitesi].
- Baykuş, S., & Ay, İ. (2020). İhsan Raif Hanım'ın "Feryad-I Vicdan" adlı Şiirinde Millî Bilincin Yansımaları. *Kesit Akademi Dergisi*, 22, 170-182.
- Bekiroğlu, N. (2011). *Şair Nigâr Hanım: Güftesi garplı, bestesi Şarklı*. 2. bs. İstanbul: Timaş.
- Coşkuntürk, H. (1987) İhsan Raif Hanım.
- Child marriage (2024). <https://plan-uk.org/our-work/protection-from-violence/child-marriage> [Erişim tarihi: 05.12.2024].
- Child marriage in the United States (2024). https://en.wikipedia.org/wiki/Child_marriage_in_the_United_States [Erişim tarihi: 06.12.2024].
- Çakır, S (2011). *Osmanlı Kadın Hareketi*. Metis Yayınları.
- Demir, H. (2018). Mezâr, Cânımı Âteşlere Eden İlkâ Nigâr Hanım'ın Eserlerinde Ölüm Teması. Başal H.S., Ulutürk Y, Öner M. N. K (Edt) *Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik* 71-87.
- Demirdağ, R. A. (2015). A Woman in the Ottoman Empire: Poet Nigâr Hanım and Her Lovepoems. Osmanlı İmparatorluğunda Bir Kadın: Şair Nigâr Hanım ve Aşk Şiirleri. *International Journal of Language Academy* 3(4), 367-373.

- Dögüş, N. (2022) 19. Yüzyıl İstanbul’unda bir erken evlilik olayı veya küçük Nesibe’nin nikâh serencamı. *Hitit İlahiyat Dergisi* 21(1), 309-354. <https://doi.org/10.14395/hid.1073067>
- Evlenme ve boşanma istatistikleri (2023). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707> [Erişim tarihi 04.12.2024].
- Global Gender Gap Rankings (2023). <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/in-full/benchmarking-gender-gaps-2023/> [Erişim tarihi 04.12.2024].
- İhsan Raif Hanım (2016). <https://www.sehriyar.info/?pnum=527&pt=Bir%20sabiyyenin%20Gözyaşları> [Erişim tarihi 04.12.2024].
- Karaosmanoğlu, Y. K. *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*. https://play.google.com/books/reader?id=gJmaDwAAQBAJ&pg=GBS.PP9_147&hl=tr [Erişim tarihi: 05.12.2024].
- Karga Göllü, B. (2020). Şair Nigâr Hanım’ın Hatıra Defteri: “Albüm-i Edîbe”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 1-27. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.757987>
- Kemal, Namık. “Aile”, *Namık Kemal ve İbret Gazetesi*, haz. M. Nihat Özön, İstanbul: YKY, 1997.
- Kemal, Namık. *Zavallı Çocuk*, haz. M. Nihat Özön, İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. Basım, 1960.
- Kolcu, A. İ. (2017). *Millî Edebiyat, II. Meşrutiyet Sonrası Türk Edebiyatı*. Salkımsöğüt.
- Koç, H. (2020). Nigâr Hanım’ın günlüklerinde benlik inşası: Geç Osmanlı Dönemi’nde kadın özneyi yazmak. *Journal of Turkish Language and Literature*, 60(2), 669-718. <https://doi.org/10.26650/TUDED2020-814104>
- Nigâr binti Osman. *Defter I. 12 Kanunusani 1302 (24 Ocak 1887)- 18 Temmuz 1303 (31 Temmuz 1887)*. Aşîyan Müzesi, Şair Nigâr Bölümü, 49.
- Nigâr Binti Osman. (1959). *Hayatının hikâyesi*. Ekin Basınevi.
- Nigar Hanım (2025). https://tr.wikipedia.org/wiki/Nigar_Hanım [Erişim tarihi: 24.03.2025].
- Öklü M. (2013). *Kimseye Etmem Şikâyet*. Doğan Kitap. <https://www.rebooksandarts.com/icerik/kimseye-etmem-sik-yet-ihsan-raif-hanim-in-hayati> [Erişim tarihi: 30.11.2024].
- Öztürk, C. (2002). *İhsan Raif Hanım (Yaşamı, sanatçı kişiliği. Yayımlanmış ve yayımlanmamış bütün şiirleri)*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Öztürk, T. (2012). *Yazarlar ve şairler sözlüğü (736 şair ve yazarın hayatı ve eserleri ile ilgili güncellenmiş bilgiler)*. Eflatun Matbaası. https://www.academia.edu/38907921/Yazarlar_ve_Sairler_Sözlüğü_736_Sair_ve_Yazarın_hayatı_ve_eserleri_ile_ilgili_güncellenmiş_bilgiler [Erişim tarihi: 04.12.2024].
- Somerset, C. (2000). *Early marriage: Whose right to choose? Forum on marriage and the rights of women and girls*. Patersons Printers.
- Şahin, H. (2020). Şair Nigâr Hanım’ın yaşamında ve edebiyatında pitoresk. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(2), 53-72. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.758002>
- Şahin, H. (2018). Gönlündekini söyleyen bir şair: Nigâr Hanım. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları Modern Turkish Literature Researches* 10(20), 197-203.

The Economist (2018). Why America still-permits child marriage https://www.economist.com/the-economist-explains/2018/01/03/why-america-still-permits-child-marriage?utm_medium=cpc.adword.pd&utm_source=google&ppccampaignID=18151738051&ppcadID=&utm_campaign=a.22brand_pmax&utm_content=conversion.direct-response.anonymous&gad_source=1&gclid=Cj0KCQiA3sq6BhD2ARIsAJ8MRwXlzXpgk88Tc6_9SC73oh9vzxz8DJTYdmp0s4VJ8g46rUv4VpBYYwaAoKXEALw_wcB&gclsrc=aw.ds [Erişim Tarihi (06.12.2024)].

Türkiye Aile Yapısı Araştırması (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813> [Erişim tarihi: 05.12.2024].

UNICEF. (2012). *Türkiye’de çocuk ve genç nüfusun durumunun analizi*. <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/turkiyede-cocuk-ve-genç-nüfusun-durumunun-analizi-2012>

UNICEF (2024). *Child marriage*. <https://www.unicef.org/protection/child-marriage> [Erişim tarihi: 05.12.2024].

Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi [Descriptive content analysis in social sciences]. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* 10, 188-201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>

Yıldırım, M. E. *Gençlik ve edebiyat hatıraları*. Yakup Kadri Karaosmanoğlu. <https://static-gcs.edit.site/users-files/f16f2c6a20fd144e759a14c521b9f9f6/genclik-ve-edebiyat-hatiralari.pdf?dl=> [Erişim tarihi: 24.03.2025].

Zengin Taş, E. (2020). Erken yaşta ve zorla evlilikler: İnsan hakları ve sosyal hizmet bağlamında bir değerlendirme. *The Journal of International Social Research*, 13(69), 1332-1339.

KATKI ORANI CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR CONTRIBUTORS
Fikir ve Kavramsal Örgü Idea or Notion	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak Form the research hypothesis or idea	Sibel KARADENİZ YAĞMUR
Tasarım Design	Yöntem ve araştırma desenini tasarlamak To design the method and research design.	Sibel KARADENİZ YAĞMUR
Literatür Tarama Literature Review	Çalışma için gerekli literatürü taramak Review the literature required for the study	Sibel KARADENİZ YAĞMUR
Veri Toplama ve İşleme Data Collecting and Processing	Verileri toplamak, düzenlemek ve raporlaştırmak Collecting, organizing and reporting data	Sibel KARADENİZ YAĞMUR
Tartışma ve Yorum Discussion and Commentary	Elde edilen bulguların değerlendirilmesi Evaluation of the obtained finding	Sibel KARADENİZ YAĞMUR
Destek ve Teşekkür Beyanı/ Statement of Support and Acknowledgment		
Bu çalışmanın yazım sürecinde katkı ve/veya destek alınmamıştır. No contribution and/or support was received during the writing process of this study.		
Çatışma Beyanı/ Statement of Conflict		
Araştırmacıların araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur. Researchers do not have any personal or financial conflicts of interest with other people and institutions related to the research.		
Etik kurul Beyanı/Statements of Ethics e Committee		
Bu araştırma nitel yöntemle (geleneksel derleme) yapıldığı için Etik Kurul gereksinimi bulunmamaktadır. Since this research was conducted with a qualitative method (traditional review), there is no need for an Ethics Committee.		

Bu eser [Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) ile lisanslanmıştır.